

A QuestionPoint mint az OCLC és a Kongresszusi Könyvtár közös vállalkozása a digitális tájékoztatás egy új korszakát jelenti, ahol a kulcskérdés az együttműködés. Az OCLC küldetését támogatja, azaz a világméretű segítségnyújtást.

További információ: www.questionpoint.org

/GAUDER, Brad: Reference cooperative expands with QuestionPoint. = OCLC Newsletter, 2002. október, p. 4–7./

(Lepp Tünde)

Egyetemi könyvtári fejlemények az Egyesült Királyságban

Hasonló problémák foglalkoztatják az angol és az amerikai könyvtárosokat az utóbbi időben: a szolgáltatások mérhetősége, az információs készségek oktatása, a virtuális egyetem számára nyújtandó könyvtári szolgáltatások visszatérően szerepelnek a szakfolyóiratok hasábjain. Az angol helyzetet jellemzi továbbá, hogy a kormány erőfeszítéseket tesz az egyetemi oktatás és kutatás finanszírozására, az együttműködés erősítésére, s a digitális tartalmak és a web hasznosítására. Az egyetemi könyvtárak gyakorlatára nagy hatással van a JISC (*Joint Information Systems Committee*) és a QAA (*Quality Assurance Agency*) tevékenysége, valamint a hátrányos megkülönböztetések ellen hozott törvények.

A múlt század második felében az Egyesült Királyságban a felsőoktatás az elitista képzés helyett a tömeges képzést helyezte előtérbe. Jelenleg az érintett korosztályok 30%-a vesz részt a felsőoktatásban, s ezt 2010-ig 50%-ra kívánják emelni. Az egyetemeket arra ösztönzik, hogy ruházzanak be az elektronikus oktatási-tanulási módszerekbe, s fejlesszenek ki partneri kapcsolatokat más oktatási intézményekkel. Fontosak az online kapcsolatok a távol lakó és a részidős tanulmányokat folytató hallgatókkal. Az egyetemi könyvtári költségvetések 20–30%-át fordítják mostanában az elektronikus forrásokra, amelyek mind a campuson, mind attól távol hozzáférhetők.

Nemzeti kezdeményezés történt egy elektronikus egyetem felállítására 2001-ben; az első tanfolyamok 2003-ban indulnak. Könyvtári szolgáltatásokkal való ellátásuk megszervezéséről még nem intézkedtek.

A felsőoktatási könyvtárak számára a legbonyolultabb kérdés az elektronikus folyóiratok beszerzése és kezelése. A NESLI (*National Electronic Site Licensing Initiative*) sokat tett a beszerzés megkönnyítése érdekében.

Az egyetemi könyvtárak többsége részt vesz valamely regionális vagy országos konzorciumban

szolgáltatásainak fejlesztése és a költségek csökkentése céljából. Különböző megállapodásokat kötöttek, és projekteket indítottak azért, hogy a kutatók és a diákok könnyebben férhessenek hozzá más könyvtárak szolgáltatásaihoz is, nem csak anyaintézményükhöz. Különösen azoknak a hallgatóknak fontos ez a lehetőség, akik nem az egyetem székhelyén laknak: kényelmesebb számukra a közeli könyvtár igénybevétele. E tekintetben nagy szerepet játszik a számítógépekkel való ellátottság és az elektronikus források használata.

Külön vizsgálatot végeztek a forrásmegosztást akadályozó tényezők feltárására. Ez megállapította: annak ellenére, hogy a könyvtárak több együttműködési akcióban vesznek részt, kevés példa van az igazán mély forrásmegosztásra.

Az RSLG-t (*Research Support Libraries Group*) azért hozták létre, hogy megvizsgálja a nemzeti könyvtárak, valamint a felsőoktatást finanszírozó testületek együttműködésének lehetőségét. Az egyik valószínű ajánlás az lesz, hogy hozzanak létre egy országos elektronikus könyvtárat a kutatók számára, akik otthonukból vagy munkahelyükről férhetnek hozzá a benne lévő forrásokhoz.

A QAA-t 1997-ben hozták létre azzal a céllal, hogy megerősítse a közbizalmat a felsőoktatás minőségét illetően. Ez ugyan sok papírmunkával terhelte meg az intézményeket, s ezért nem is volt népszerű körükben, de tevékenységének egyik eredménye az volt, hogy a könyvtárakat egyre komolyabban vették, éppen a hallgatókkal folytatott interjúk kiértékelése nyomán.

Az 1995-ös DDA (*Disability Discrimination Act*), és módosítása, a 2001-es SENDA (*Special Education Needs and Disability in Education Act*) célja, hogy megakadályozza a hátrányos helyzetű oktatók és hallgatók megkülönböztetését a könyvtári ellátásban is. A könyvtárosok felül is vizsgálták e szempontból szolgáltatásaikat, s javaslatot tettek a megfelelő intézkedésekre.

Az 1998-as adatvédelmi törvény, az 1998-as emberi jogi törvény és a 2000-es, az információ szabadságáról szóló törvény nyomán a JISC létrehozott egy kísérleti jogi információs tanácsadó szolgáltatást, hogy segítségére legyen idevágó ügyekben a számítógépes, könyvtári és médiaszolgáltatásokban dolgozóknak. A szolgálat webhelye főként a szellemi termékek tulajdonságával foglalkozik, középpontban a szerzői jogokkal. Ez egyre nagyobb gondot okoz a könyvtárakban, s legtöbb könyvtári honlapnak külön szekciója foglalkozik a szerzői joggal, s az intézményben hozzáférhető licencekkel.

Az 1993-ban közzétett *Follett*-jelentés óta hatalmas fejlődés zajlott le az angol felsőoktatási könyvtárakban, s számos országos kezdeményezés indult útjára. Közvetlen hatására jött létre az eLib (Electronic Libraries Programme), amely számos kísérleti projektet indítványozott, amelyek közül azóta több önfenntartó szolgáltatásként bizonyította életképességét. Az utóbbi években a hangsúly áttevődött az országos infrastruktúra fejlesztésére, és a hálózatba szervezett információs világban fenntartható nemzeti, illetve nemzetközi szolgáltatásokra. Maga a felsőoktatási közösség, de egyéb kereskedelmi szolgáltatók is hozzájárulnak a szolgáltatások választékához.

1999-ben a *DNER (Distributed National Electronic Resource)* gondolata vált általánossá az Egyesült Királyságban. Egy 15 millió fontos keretre támaszkodva a JISC felhívást bocsátott ki javaslatok tételére, amelyek részben az infrastrukturális szolgáltatások fejlesztésére, részben a tanulókkal és oktatással kapcsolatos közvetlen alkalmazásokra vonatkozhattak. További információtechnológiai és kommunikációs programok indultak az *RSLP (Research Support Libraries Programme)* megalapításával. Ezzel a korábban főként a kutatásra irányuló információs szolgáltatások most közvetlenül is támogathatták a tanulást és az oktatást.

A DNER egy kísérletnek tekinthető arra, hogy megbirkózzon azokkal a problémákkal, amelyek az eLib fejlesztése során merültek fel, s a hálózatba szervezett információkból adódnak. Az egyes könyvtár egyre kevésbé képes arra, hogy saját forrásaiból szolgáltatssa a szükséges információk nagyobb részét. Sok esetben az adott könyvtár csak közvetítője lehet a tényleges igény és a világon szerte elhelyezkedő szerverek között. Ennek ellenére szükség van a kulturális örökség hagyományos hordozókon található anyagaira, s a nyomtatott forrásokra is. Az eLib utolsó fázisában

megvizsgálták az ún. hibrid könyvtár koncepcióját, amely integrálja az elektronikus és a hagyományos könyvtár szolgáltatásait.

Az eLib során kidolgozott elméleti és gyakorlati alapokra épült a DNER, s különösen a *MIA-ra (Models Information Architecture)*, amelyet a *UKOLN (United Kingdom Office for Library and Information Networking)* vezetett. Négy funkció támogatását tűzte ki célul: a források megtalálása, a forrás által nyújtott szolgáltatások lokalizálása, a rendelkezésre bocsátásra irányuló kérés, a forrás hozzáférhetővé tétele a használó számára.

A szétszórta elhelyezkedő források összefogásához egy alkalmas, erőteljes és széles körben elfogadott, standardizált keretre van szükség. Ennek érdekében a JISC támogatta az architektúra specifikációjának és standardizálásának kidolgozását.

A JISC egy kiértékelő projektet is indított, a DNER Development Programme integráns részeként. A végső következtetéseket még nem lehet levonni, néhány érdekes gondolat azonban már figyelmet érdemel. Pl.:

- Újdonságot jelent az a megosztott országos szolgáltatási rendszer, amely az igényeket rendkívül heterogén források alapján még heterogénebb alkalmazásokkal elégíti ki.
- Meg kell erősíteni azokat a pedagógiai modelleket, amelyek az információs forrásokat integrálják a hallgatók tanulmányaiba.
- Hogyan szerezhetik meg és tarthatják meg a portálok a használók érdeklődését egy zsúfolt információs piacon, amelyen a jó minőséget jelentő nemzeti szolgáltatások versenyeznek az intézmények és kereskedelmi szolgáltatások kínálatával?
- Milyen lesz az oktatók-kutatók viszonya a könyvtárosokhoz egy hálózati térben, amelyben sem ők, sem a diákok nem találkoznak fizikailag egymással? Hogyan lehet biztosítani a források leírásának következetességét a megtalálás, azonosítás, kérés és rendelkezésre bocsátás érdekében?
- Mennyiben fontosak a minőségileg garantált források a diákok számára, amikor a weben oly könnyű keresni? Hogyan lehet meggyőzni őket arról, hogy érdemes időt és fáradságot fordítani a megbízható források használatára?
- Milyen mértékben lehet bevonni az intézményeket a fejlesztő munkába, ahelyett hogy egyszerűen csak megvásárolják a rendszereket és szolgáltatásokat?

2002 elején a JISC alapos belső átszervezésen esett át, s a DNER „márkanévét” – de nem a koncepciót – az IE (*Information Environment*) váltotta fel. A JISC a jövőben külön kezeli gyűjteményei előmozdítását és fejlesztő tevékenységét. Az IE inkább lehetővé teszi, semmint irányítja országos szinten az ellátást. Ha az információs infrastruktúra a helyére kerül, egy sor szolgáltatást és tartalom-szolgáltatást vonz magához, hogy termékeiket a segítségével terjesszék.

Rövid idő alatt sokat fejlődött az Egyesült Királyságban a felsőoktatás információellátása, s ma már magától értetődőnek számít, hogy az íróasztalokról vehető igénybe a források bámulatosan gazdag kínálata.

/DOLPHIN, Philippa–BROPHY, Peter: *Developments in the UK. = The Journal of Academic Librarianship*, 28. köt. 4. sz. 2002. p. 251–254./

(Papp István)

A könyvtárközi kölcsönzés útja az Egyesült Királyságban: a CURL kísérlete

Az Egyesült Királyságban főként a British Library Dokumentumszolgáltató Központja (*British Library Document Supply Centre = BLDSC*) intézi a könyvkölcsönzést és másolatküldést. Az elektronikus folyóiratok burjánzása és az online elérhető, teljes szövegű cikkadatbázisok mellett kevesebb figyelem jut a könyvkölcsönzésre. Az Elsevier Kiadó és az Orvostudományi Intézet (*Institute of Physics*) retrospektív digitalizációs programjának keretében online hozzáférés nyílik valamennyi náluk publikált cikk teljes szövegéhez. Az Ingenta és a Lancsteri Egyetem *EASY* elektronikus cikkküldő szolgáltatása a felsőoktatási könyvtárak számára, és a hasonló profilú *Docusend* egyre tovább visznek bennünket az automatizált és közvetlen dokumentumszolgáltatás útján. A folyóiratok lelőhelyének meghatározását segíteni fogja a tervezett nemzeti központi periodikakatalógus (*SUNCAT*) fejlesztése, az elektronikus cikkszolgáltatás terén is forradalmi változások történnek, viszont a javasolt nemzeti központi könyvkatalógus (*UKNUC*) megrekedése láttán felülvizsgálatra szorul a hagyományos könyvtárközi könyvkölcsönzés.

Merre vezet a CURL csapása?

Az Egyetemi Tudományos Kutatókönyvtárak Konzorciuma (*Consortium of University Research Library = CURL*) 1983-ban alakult az Egyesült Királyság és Írország főbb egyetemi kutatókönyvtáraiból egy társult tag (*Wellcome Library for the History and Understanding of Medicine*) és egy partner (*Londoni Egyetem, School of Advanced Study*) részvételével. Mostanában vált teljes jogú taggá a British Library (BL), valamint a skót és walesi nemzeti könyvtár. A CURL feladata támogatni és fejleszteni az egyetemi kutatást, oktatást és tanulást. 1994-ben kapcsolatba lépett az

amerikai Tudományos Könyvtárak Csoportjával (*Research Library Group = RLG*), s 1996-tól a CURL-tagok automatikusan az RLG tagjaivá is váltak, így részt vehetnek a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést végző *SHARES* programban is.

A CURL nyilvános online katalógusa (*COPAC*) 2002 májusában 22 tagkönyvtár közös központi katalógusát tartalmazta. 2000 vége felé a COPAC valós időben tartotta nyilván a 12 kiválasztott könyvtár kölcsönzési adatait. Főként 2000 októbertől ugrott meg a COPAC használata, amikor a BLDSC új díjszabást vezetett be, 6–20 fontot kérve a kölcsönzésért, és 3–90 fontot a lelőhely meghatározásáért. A felsőoktatási könyvtárak ekkor a COPAC-hoz fordultak, hogy maguk találják meg a lelőhelyet. A nemzeti központi könyvkatalógus (*UKNUC*) fontos részét alkothatja a COPAC, amely előmozdítja a megosztott nemzeti gyűjtemény gondolatának realizálását könyvtárközi kölcsönzési modelljével, az iránymutató *eLib* programhoz és a Lamda projekthez hasonlóan az egyetemek állományára építve a dokumentumszolgáltatást. Ez a trend a BL 2001-ben megjelent stratégiai tervével kapott friss lendületet. Újabb kezdeményezés a COPAC3 próbafelületének elindítása, amely lehetőséget nyújt a CURL, valamint a skót és walesi nemzeti könyvtárak katalógusában való együttes keresésére.

„Kísérlet” járja be az Egyesült Királyságot

1997-ben hat hónapig tesztelték a könyvtárközi kölcsönzés megvalósíthatóságát tagjaik és egy nem tag között. Bár a kísérlet nem hozott nagy sikert, azt megmutatta, hogy milyen feltételekre van szükség egy kölcsönzési rendszerhez, és